

kendine çıkış noktası olarak alan eşcinsel kimlik politikalarının ortaya koyulduğu *Gay/Lesbian Studies* ya da *Queer Theory* adı altında toplanabilecek çalışmalardır.

En önemli tartışmalardan bir tanesi de yine *GenDerations* kavramı içinde barınmaktadır. "D" harfi ile oluşturulan Toplumsal Cinsiyet Kimliklerinin İnşası gibi de kavranabilecek bu başlık, *Gender* (Toplumsal Cinsiyet) kavramının ne kadar sorunlu bir kavram olduğu üzerine çeşitli tartışmaların oluşmasına neden olmuştur. Ortak görüş, bu kavramın "kadın çalışmalarını"/"feminist çalışmaları" nötrleştirdiği yönündedir. Öncelikle Birleşmiş Milletler tarafından kullanılan bu kavram daha sonra kadın çalışmaları içinde de kendine yer edinmiş ve özellikle kendisine daha fazla ve farklı cinsiyetlerde öğrenci çekmeyi amaçlayan kadın çalışmaları programlarınca da kullanılmaya başlanmıştır. Her iki kuşak feministlerin ama özellikle de ikinci kuşağın ciddi tepkisini çeken bu kavram, bir taraftan hızlı ve yaygın bir şekilde kullanıma girmişken diğer taraftan da aynı hızla eleştirilmektedir.

Tartışma konularının 12 ana başlık altında toplanması, tebliğ sayısının çokluğu, konuların çeşitliliği ve 107 farklı ülkeden farklı kökenlere sahip kadınların biraraya gelmesine rağmen tartışmalar, "Batı-Merkezci" yaklaşımdan pek uzaklaşamadı. "Üçüncü Dünya"dan gelen kadınlar seslerini daha bireysel platformlarda yükseltebildiler. Bir hafta süren ve yoğun etkinliklerle geçen kongrenin bir sonraki birleşiminin nerede yapılacağı henüz belirlenmedi. Fakat kongre hakkında daha fazla bilgi almak için <http://www.skk.uit.no> adresine başvurulabilir.

Kitap Eleştirileri

Çokkültürcülük

Tanınma Politikası, Charles Taylor vd. Haz.: Amy Gutmann (1996) Yayına Haz., Cem Akış, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 158 sayfa.

Mücahit Bilici

Günümüz toplumlarının Aydınlanma'dan miras aldıkları ve üniformatif evrensellik iddiası / var sayımı taşıyan karakterleri, günümüzde evrenselliğin hedeflediği eşitlik kaygısının bizzat kendisi tarafından sorgulanmaktadır. Eşitlik ve türdeşlik ne zaman ve nasıl bir baskıya dönüşebilir? Türdeşlik talebi bireysel özerklik ve sahiçilik ideallerini ne şekilde yaralar? Günümüzün bir hayli çeşitlilik gösteren etnik, cinsel veya dinsel kategorilerde ifadesini bulan kültürel kimlik taleplerine anayasal demokrasilerin verebileceği bir cevap ve toplumsal yeniden üretime getirebilecekleri bir açılım var mıdır? Çokkültürcülük büyük ölçüde bu soruların davet ettiği ve oryantalizm ile post-kolonyalizm tartışmalarından postmodernizm ve küreselleşme analizlerine kadar uzanan geniş bir yelpazede süregelen bir arayışın adı olarak öne çıkmaktadır.

Kanada ve ABD gibi göçlerle şekillenen ve farklı ırk, etnik köken ve dinsel aidiyetlere sahip insanlardan oluşan toplumların bugün yaşadıkları önemli sorunlardan bir tanesi de yeterince temsil edilemeyen kültürler ve tanınmayan kimliklere yönelik yeni bir demokratik açılım ihtiyacıdır. Kuşkusuz bu sorunlar sadece Kuzey Amerika'ya özgü

sorunlar ve tartışmalar değildir. Kanada'da Quebec bağlamında yaşanan tartışmanın Türkiye'de Kürtler bağlamındaki karşılığının ne olabileceği sorusundan, üniversitelere "türban"lı devam etmek isteyen öğrencilerin farklılık ve bireysel sahiçilik taleplerinin örneğin Afrikalı-Amerikalı veya eşcinsel kimliklerinin kamusal tanınma yolunda verdikleri mücadeleyle ne ölçüde paralellik gösterdiği sorusuna kadar pek çok meşru soru sorulabilir. Charles Taylor'ın bu çalışması kimlik, farklılık, demokrasi üçgeninde temellenen yeni bir zihinsel seyahatin ve buna eşlik eden sınır tadilatının ana hatlarını sunmaktadır.

Charles Taylor, siyasal etik ve kimlik politikalarına ilişkin çalışmalarıyla tanınıyor. Orta ve yükseköğretim kurumlarındaki müfredatın birey veya grup düzeyindeki farklılıkları içermesi gerekliliği üzerine başlayan çokkültürcülük tartışmaları, daha sonraları liberal demokrasilerin merkezîyetçi ve benmerkezci kurumların daha demokratik ve katılımcı bir toplum adına sorgulanması girişimlerine dönüştü. Nitekim Amy Gutmann'ın hazırladığı ve Charles Taylor'ın *Tanınma Politikası* başlıklı çalışmasıyla birlikte Jürgen Habermas, Susan Wolf, Steven C. Rockefeller, Michael Walzer gibi isimlerin de Taylor'a ilişkin yorumlarını içeren kitap, ilk kez Princeton Üniversitesinde İnsan Değerleri Merkezi'nin açılışını kutlamak üzere tasarlandı. Giderek daha çoğulcu topluluklar haline gelen Princeton gibi üniversite ve okulların daha demokratik ve daha katılımcı bir toplum konusundaki çabalarının mo-

dern demokrasilerin önemli arayışlarından biri olarak akademi dışına taşığı ve gündelik yaşam içinde dolaşıma girdiği bir dönemdeyiz.

Amy Gutmann, Taylor'un Tanınma Politikası'na ilişkin çalışması ve bu çalışma hakkındaki eleştirilerden oluşan bu kitaba yazdığı önsöze şöyle başlıyor: "Hükümet kuruluşları, okullar, güzel sanatlar eğitimi veren kolej ve üniversitelerle birlikte kamu kurumları bugünlerde, vatandaşların kendilerine özgü kültürel kimliklerini tanımadıkları ya da kimliklerine saygı göstermedikleri gerekçesiyle sert eleştirilere uğruyor. ABD'de bu tartışma en çok Afrikalı-Amerikalıların, Asyalı-Amerikalıların, Yerli-Amerikalıların ve kadınların gereksinimleri üzerinde yoğunlaşıyor. Bu listeye kolaylıkla başka gruplar da eklenebilir ve bu liste dünyayı dolaştıkça değişime uğrayabilir" (23).

Kitabın Türkçe çevirisinin kuşkusuz literatür açısından sağladığı ciddi bir katkı var. Bununla birlikte bu kitap her ne kadar Türkiye'de popüler bir ilgiye (en azından şimdiye kadar) mazhar olmamışsa da Türkiye toplumunun küreselleşme, yerel kimlikler, İslam, demokrasi ve kamusal alan kavramları etrafında bugün cereyan etmekte olan tartışmalarına tekabül eder nitelikte bir kitap. Kimlik, farklılık, tanınma, temsil ve siyaset güzergahlarında dolaşan bu yaklaşımın savunduğu tez şudur: Kimliğimiz kısmen tanınma ya da tanımama yoluyla, çoğu zaman da başkalarının yanlış tanınması yoluyla biçimlendirilmektedir. Bu nedenle çevredeki insanlar ya da toplum, bir insan veya gruba kendileriyle ilgili, mahkum edici, aşağılanan ya da sevilmeyen bir imaj yansıtıyorsa o insan ya da o grup gerçekten zarar görebilir, gerçek bir çarpıtılmaya uğrayabilir. Tanınmama ya da yanlış tanıma zarar verici olabilir; insanı, sahte, çarpıtılmış ve indirgenmiş bir varoluş tarzına hapsederek bir baskıya dönüştürebilir (42).

Charles Taylor'ın farklı kimliklerin yürüttükleri tanınma politikalarının anlamı konusundaki yaklaşımı, modern toplumlardaki merkezîyetçi tutum ve duruşların kültürel farkları ifade etmedeki

başarısızlığını aşmaya yönelik bir çerçeve sunuyor. Eşitlik amacıyla türdeşliğe yaslanmış bulunan mevcut yurttaşlık anlayışı ve buna bağlı olarak tasarlanan kamusal alanın asimile edici ve dolayısıyla baskı içeren bir "eşitlik" için değil "adil bir eşitlik" için kültürel farklılıklara daha duyarlı ve saygılı hale getirilmesi gerekmektedir. Özcü ve yapıbozumcu iki kanadın çekişmesinin de sahası olarak ortaya çıkan çokkültürcülük tartışmaları esasen "toplumsal iyi"nin kesintisiz bir sorgulamanın konusu olmasını öngörür. Bu kitapta liberal ve komüniteryen yaklaşımların kimlik, sahicilik ve hayatta kalmaya bakışaçıları da Quebec örneğinden yola çıkılarak tartışılmaktadır.

Taylor'ın yazısına ilişkin değerlendirmeler yapan Habermas'ın gündeme getirdiği önemli bir ilkeyi hatırlamakta yarar var: "Yasalar önünde eşit olmakla kalmamalı, kendimizi, bizi bağlayan yasaların yapıcıları olarak da görebilmeliyiz" (124). Demokrasiz bir anayasal devletin olamayacağını söyleyen Habermas ahlında "tabi" olmakla "özne" olma arasındaki hassas ilişkiye dikkatleri çekmektedir. Anayasal devletin yurttaşları olduğumuz kadar demokratik sürecin de özneleri olduğumuz müddetçe yeni taleplere ilişkin cevapların sahibi olabiliriz.

Taylor'ın tanınma politikalarına verdiği önemin arkasında kimliğin diyalojik karakteri yatmaktadır. Yani bir kimlik, bireyin kendi başına oluşturduğu ya da edindiği birşey değildir. Kimlik, sadece sahibinin arzusuna değil sahibinin temas halinde olduğu diğer insanların da onayına bağlı olarak varolabilmektedir. Ve bu yüzden bir kimlik için "tanınma" kelimesinin tam anlamıyla "hayati" bir önem taşımaktadır (49).

Kimlik politikalarının eksenine tanınmayı koyan bu yaklaşıma göre belli bir kimliği görmezlikten gelme anlamında tanımama ya da kasıtlı olarak çarpıtılarak tanıma insandaki varoluşsal bir öğeyi, insan haysiyetini yaralar. Taylor, hiyerarşik modern-öncesi toplumlardaki "şeref" kavramının yerini modern toplumlardaki "haysiyet" kavramının

aldığını ve sınırlı sayıda kişinin yine sınırlı sayıda yolla edinebildiği şeref kavramına karşılık her insanın doğal olarak "haysiyet" sahibi olduğunu ve kendini gerçekleştiribilmesi için bunun zedelenmemesi gerektiğini savunuyor.

Kitabın Türkçe baskısına önsöz yazar Levent Köker'in de kaydettiği gibi Charles Taylor'ın ulaşmak istediği çoğulculuk, liberal demokrasilerde sunulan çoğulculuktan farklıdır. Kamusal alanın "türdeş" yurttaşlık anlayışına dayanan mevcut liberal demokrasilerin sunduğu çoğulculuk, kültürel farklara karşı kördür. Farklı yaşam pratiklerinin getirdiği kültürel farkların tanınması, Taylor'ın çokkültürcülük kuramının temelini oluşturuyor. Taylor'ın dayandığı önemli kavramlardan biri de "sahicilik ideali"dir. Rousseau ve Herder'e referansla sahicilik idealini gündeme getiren Taylor, bireylerin buldukları konum veya rollerden değil kendi içlerinden çıkarak ulaşabilecekleri bir sahicilikten söz eder. Sahicilik de ancak bireyselleşmiş bir kimlikle mümkün olmaktadır. Taylor'a göre, "bireyselleşmiş bir kimlikten, bana özgü, içimde keşfettiğim bir kimlikten söz edilebilir burada. Bu kavram bir idealle birlikte, kendine ve kendi özel varoluş biçimine sadık kalma ideali ile birlikte ortaya çıkıyor." Evrensel olanın ya da eşitlik ilkesinin, farklı olanı görmemekle belli noktalar da bir baskıya dönüştürebileceği konusundaki endişe, Taylor'ı, ancak farklı olunarak eşit olunabilecek bir ilişkinin gerekliliğine götürmektedir. Buradan da günümüz demokrasilerinde tanınma siyasetinin hayati rolü ortaya çıkmaktadır. Kimliğin diyalojik karakterinin varsayımı şudur: İlişkilere, kendimizi tanımlamak için değil, kendimizi gerçekleştirmek için gereksinme duyarız. Tanınma politikası ve çokkültürcülüğün talebi farklı kültürlerin eşit değerinde olduğunun kabul edilmesidir. Üstelik, farklılıklara karşı takınılacak tutumun adı da tolerans ya da hoşgörü değildir. Çünkü, hoşgörü, tanımı gereği, gösterildiği taraf için eşitliği fazladan verilmiş bir ihsan ya da yapılmış bir iyilik olarak görür. Halbuki bu, bütün insanların sahip olduğu haysiyet için yaralayıcı bir şeydir. Tam da

bu nedenden dolayı kitaptaki en ilginç metnin sahibi K. Anthony Appiah, Amerikalı bir siyah gay olarak, gay'lerin artık gay olmalarına rağmen saygı görmeyi beklemeyeceklerini; çünkü bunun gay olmakla insan haysiyeti arasında birarada bulunmazlık varsaydığını bu yüzden de bir gay olarak saygı görmek isteyeceklerini kaydeder (156).

Notlar

1 İki farklı adalet anlayışına sahip Ravis ve MacIntyre arasındaki tartışmalar üzerine bir çalışma için bkz. Solmaz Z. Hünler (1997).

2 Çokkültürcülük üzerine yeni bir teorik derleme için bkz. Cynthia Willet (1998).

Kaynakça

- Hünler, S. Z. (1997). *İki Adalet Arasında: Liberal ve Komüniteryen Düşüncelerin Çatışma Alanı*. Ankara: Vadi Yay.
- Willet, C. (1998). *Theorizing Multiculturalism: A Guide to the Current Debate*. Blackwell.